УДК 821.512.145, 82:801.6

Н.М. Юсупова

ХХ ГАСЫРНЫҢ ИКЕНЧЕ ЯРТЫСЫ ТАТАР ШИГЪРИЯТЕНДӘ ЛИРИК ГЕРОЙ КОНЦЕПЦИЯСЕ

В статье раскрываются особенности развития и траснформации концепции лирического героя в татарской поэзии второй половины XX века. В ходе исследования утверждается, что татарскую лирику данного периода отличает внимание к раскрытию социальных и нравственных проблем, к постижению правды времени, пристальный интерес к личности, к кардинальным проблемам духовной жизни. В результате в татарской поэзии порождается своеобразная литературная модель, которая намечает общечеловеческие каноны бытия, воспевает общечеловеческие, вневременные ценности, выражает эмоциональную реакцию лирического героя на общественно-политические каноны действительности. Выстраивание в лирике такой модели обусловливает трансформацию концепции лирического героя и структурирует различные типы лирического героя. Становление субъективности в татарской художественной словесности второй половины XX века идет по сложному пути лавирования между реалистической, авангардной и романтической парадигмой, что проявляется в том числе и в концепции лирического героя.

Ключевые слова: татарская поэзия; концепция; лирический герой; трансформация; парадигма.

The article reveals the features of the development and transformation of the concept of the lyrical hero in Tatar poetry of the second half of the twentieth century. In the course of the study it is argued that Tatar lyrics of this period are distinguished by attention to the disclosure of social and moral problems, to comprehending the truth of time, a close interest in the individual, to the cardinal problems of spiritual life. As a result, Tatar poetry generates a kind of literary model that outlines the universal canons of being, sings universal, timeless values, expresses the emotional reaction of the lyrical hero to the socio-political canons of reality. The formation of such a model in the lyrics determines the transformation of the concept of a lyrical hero and structures various types of a lyrical hero. The formation of subjectivity in Tatar literature of the second half of the twentieth century follows a difficult path of maneuvering between the realistic, avant-garde and romantic paradigm, which is manifested among other things in the concept of the lyrical hero.

Key words: tatar poetry; concept; lyrical hero; transformation; paradigm.

1960–1980 еллар – татар әдәбиятының тематика һәм сурәтлелек ягыннан киңәю-тармаклану вакыты, ул поэзиядә яңа сыйфат үзгәрешләре белән билгеләнә. Мостай Кәрим билгеләп үткәнчә, татар милли поэзиясендәге «шартлау»ның икенчесе (беренчесе – 1920 еллар уртасында) нәкъ менә 1960 елларга туры килә [Галиуллин, Йосыпова, 2007, б. 4]. Бу үзгәрешләр үз чиратында лирик герой концепциясендә барган трансформацияне, үзгәрешләрне дә нигезли.

Рус әдәбият белемендә 1960–1980 еллар поэзиясе үсешен, яңа сыйфат-үзенчәлекләрнең башлангычын «цензурага буйсынмаган» шагыйрьләр иҗаты белән бәйләп аңлату яши [Кукулин, 2001, с. 251]. Татар шигъриятендә эзоп-киная теленең активлашуы, шуңа бәйле төстә тәнкыйди башлангычның көчәюе 1960–1980 еллар поэзиясендә яңа тип лирик геройның мәйданга чыгуына этәргеч бирә.

Кимчелекләрне күреп тә әйтә алмау газабын кичерүче, шуңа бәйле үз-үзе белән каршылыкта яшәүче мондый лирик герой тибы беренчеләрдән булып юмористик-сатирик әсәрләрдә аваз салып, соңрак гражданлык лирикасында активлаша һәм иҗтимагый тәнкыйтьне активлаштыра. Әлеге хасият иң беренче чиратта Г. Афзал иҗатына бәйле: шагыйрь гражданлык лирикасы белән сатирик шигърият чикләрендә үз синкретик язу рәвешен, гаять үзенчәлекле, берәүне дә кабатламый торган кеше концепциясен тудыра, үз фикере, тормыш позициясе булган, әмма аны башкаларга җиткерергә яки төзәтергә үзендә көч тапмаган, шуңа бәйле үз-үзе белән каршылыкта яшәүче лирик герой тибы ярдәмендә татар поэзиясенең сурәтләү сферасын үзгәртә [Заһидуллина, 2015, б. 30]. Мисал өчен, Г. Афзалның «Елмаям уйчан гына» (1968), «Тун астында кыюлык» (1969), «Гомер китабы» (1969), «Чабаклар йөзгән Иделдә», «Бигрәк юаш басып йөрдем җирдә», «Канәгатьсезлек хисе» (1979), Р. Фәйзуллинның «Вулканнар бар диңгез төбендә» (1966), Г. Зәйнашеваның «Хаклык диңгезен кичәргә!» (1969), Ф. Яруллинның «Үземә тәнкыйть» (1965), Ш. Анакның «Капма-каршылыклар», Р. Мингалимнең «Гел» һ.б. шигырьләрдә лирик геройның «икегә бүленүе» – үз-үзе белән каршылыкка керүе күренә. Диңгезнең төбендә янартаулар булып та, өстенең тыныч халәттә калуы («Вулканнар бар диңгез төбендә»), күңелендә арыслан ятып та, кулында куян булуы («Чабаклар йөзгән Иделдә») кебек образ-сурәтләр лирик геройның эчке халәтенә ишарә ясый:

Акны кара диеп мин дә
Ялган яклап барыйм микән?..
Болганчык су өсләрендә
Тыныч кына агыйм микән?..
Юк, акмаска тыныч кына!..
Ташланырга дулкыннарга!..

[Татар шигърияте, 2007, б. 147].

Әлеге тип лирик герой 1970 елларда яңа тип лирик геройның формалашуына этәргеч бирә. Ул тормыш авырлыкларын күреп, аны укучыга җиткерүче, буын язмышы өчен үзен җаваплы тоючы, хөр фикерле, халыкның бер вәкиле булган гражданин-лирик герой булып мәйдан даулый. Әлеге тип лирик герой үзенең гражданлык вазифасын ил, халык, милләт, туган җир гамен, ваемын кайгыртуда күрә. Мондый шигырьләрдә, идеологияне тәнкыйтьләүнең үткенлегеннән бигрәк, ил каршындагы җаваплылыкны яшәү мәгънәсе белән бәйләнештә аңлау сыйфаты көчле. Ләкин әлеге тип герой концепциясе

реализм чикләрендә кала алмый, ул авангард эзләнүләргә тоташып, андагы хөр фикерле герой тәгълиматы йогынтысында бара. Мисал өчен, ул М. Әгъләмов иҗатының башлангыч чорында ук язылган «Кош» (1963) шигырендә «төшлектә бер үзе йокламый калган, нечкә бәгырьле» [Әгъләмов, 2001, б. 22] кош буларак тәкъдим ителә.

Мәсәлән, М.Әгъләмовның «Җилле көндәй җиллеләр» (1976) шигырендә беренче укылышта җил образы җепшеклек сәясәте, XX гасыр уртасындагы иҗтимагый-сәяси үзгәрешләр булып кабул ителә:

Озаккарак китте бугай, озаккарак,
Күзен текәп көткән иде һәммә тараф...
...чыкты буран – ком бураны,
Өермәсен тыялмады.
Чыкты болыт актарылып,
Офыкларга сыялмады.
Килгән иде кояр булып,
Бар дөньяны юар булып,
Ул яумады...

[Әгъләмов, 1978, б. 23].

Икенче строфада теткәләнгән наратның, җан биреп, басу уртасына авып төшүе ил халкының якты үзгәрешләргә өмете югалуны шәрехләргә мөмкинлек бирә. Алга таба җил образы шушы үзгәрешләр дулкынында мәйданга килгән яшь буынны бәяләүгә юнәлтелә:

Кәпәчләрен тезгә салып,
Картлар тора көлемсерәп:
«Файдасызга очынуны
Яшьләргә бер күрү кирәк.
Яшьләргә бер күрү кирәк».
Халык әнә керфекләрен офыкларга теки кабат:
– Озаккарак китте шул, әй, озаккарак...

[Әгъләмов, 1978, б. 24–25].

Әнә шулай М. Әгъләмов үз буынына бәя бирә, аларның омтылышлары, зур идеаллар белән янып яшәве укучы күңелендә соклану катыш якты бер моң тудыра. Әмма аларның «файдасызга очынуы», җил үткәннән соңгы халәтнең «озаккарак сузылуы» ул өметләрнең акылануына шик тудыра, мондый иҗтимагый вазгыять борчылу уята. «Язгы уяну» (1976) шигырендә үз чордашларын, аларның якты омтылышларын «иртә язда тауда уянган үләннәр», «үзләрендә рәшә уйнаткан үләннәр» итеп тасвирлаган М. Әгъләмов яшәү халәтләрен «вакытлы туңган, тик вакытлы туңган үлән» дип бәяли, якты киләчәккә ышанычларын «якты язга» – якты киләчәккә ышануда күрә.

Бу чор татар поэзиясендәге лирик шигырьләрнең бер катламын эзоп теле ярдәмендә идеологиягә бәя биргән, сәяси кануннарның хаксызлыгын раслаган әсәрләр тәшкил итә, алар еш кына сәяси лирика үрнәкләрен хәтерләтә, әмма тулысынча сәяси лирика кысаларына кереп урнашмый. Әлеге үзгәреш тә үзенчәлекле лирик герой

концепциясе формалашу белән янәшә бара. Мондый шигырьләрдәге лирик герой Такташның икенче чор иҗатында үсеш алган лирик герой концепциясен дәвам итә. Ул ил язмышы өчен үзен җаваплы тойган гражданин-лирик герой кысаларында да калмый, шул ук вакытта кимчелекләрне күреп тә әйтә алмау газабын кичерүче, шуңа бәйле үз-үзе белән каршылыкта яшәүче лирик герой тибын да кабатламый. Бу лирик герой – илдәге вазгыятьне аңлаган, аны башкаларга да җиткерү өмете белән янган, үз тавышын ишеттерү максатын куйган герой. Шуңа да әлеге лирик геройга бәйле шигырьләр сәяси кискенлеге белән аерылып тора, шагыйрьләр эзоп теле алымыннан файдаланган хәлдә дә, империя, кол, император, камчы, кулак кебек киң таныла торган образларга еш мөрәҗәгать итәләр. Мисал өчен, Зөлфәтнең «Тырнак» (1971) шигырендә «Сөргеннән котылган Гарәфи ага Хәсәнов болай сөйләде» гыйбарәсе әсәрне беренче юлларыннан ук иҗтимагый-сәяси дулкынга көйли. Илдәге сәяси вазгыять, шәхес культы, кешеләрне сөргеннәргә озату кебек ил кешеләре кичергән фаҗигалар лирик геройның әрнү хисенә сәбәп төсен ала. Эчке мәгънәгә ия Ачъяңак, Ата Аю, Кыргый Аю образларының бер-бер артлы кулланылышы, аларның баш хәрефләр белән бирелүе һәм ил белән янәшә куелуы шушы вакыйгаларга сәбәпче кешеләргә ишарәле:

Ә илемнең
баш түбәсен
Аю
Кубарды да атты бер читкә.
Кара төндә:
«Киен!» – дия-дия,
Кемнәр какты җылы ишеккә?
(...) Бүтән Аю килде ил өстенә,
Кыргый Аю тырнак чыгарды,
Ата җинаятьче
Илнең баш сөяген
Бөек Җиңү өчен кубарды.
Кыргый Аю
Изге үчен алды.
Ә без кем соң, илем? –
Кол гына...
[Зөлфәт, 1990, б. 59].

Кол, баш сөяге кубарылган кешеләр шушы илдә яшәүчеләр төсен ала. Ак болытлар образы исә шушы ил кешеләренең бәхетле тормыш хакындагы олы хыялы кебек кабул ителә, аның югары, ерак булуы лирик геройның әрнүен тагын да тирәнәйтә, кискенләштерә. Иң соңгы строфада ул: «мондый яшәү халәте шушы җәмгыятьтә яшәүчеләр күңелендә үзе дә «үчле Аю тырнагы», үч һәм нәфрәт булып укмаша һәм җавап хисе тудыра» дип кабатлый.

Җәмгыять, сәяси вазгыять проблемаларын күтәрү, тормыш турында фикерләшү татар халкының яшәеше хакында уйлануларга

алып килә. Милли проблеманың куелышы милләтнең тамырларыннан аерылуы, рухи нигезен югалтуы, иманы дәрәҗәсендә булган телгә мөнәсәбәтенең кискенләшүе хакында сөйләшүгә юл ача. Мондый шигырьләрдә лирик герой үз милләтенең киләчәк язмышы өчен борчылып, аның хокуксызлыгына әрнеп мәйданга чыга. Шигырьләрдә ат, тулпар, Идел, дала кебек татар тарихына бәйле образлар киң кулланылышка кереп китә, аерым шигырьләрдә алар милли мәсьәләләр хакында фикер җиткерергә мөмкинлек бирә. Мәсәлән, беренче карашка романтик хисләр хакында сөйләгән Зөлфәтнең «Ай сонатасы» (1965) шигыре шундыйлардан. Шигырь структурасында чәрдәкләнгән ай, яшен суккан имән, кан савып үлгән чаптар ат образлары милли фаҗига булып кабул ителә башлый. Шигырьнең соңгы строфасында «Нишләттең син сабыр Иделемне?» соравы лирик геройның милләт язмышына бәйле чарасызлык чигенә килүе турында хәбәр итә. Шагыйрьнең «Гөл» (1969) шигыре дә шул хакта. Таш, үлән тамыры, ат тавышлары, аларның югалуы ерак гасырлардан килгән милли нигезләрнең онытыла баруы кебек кабул ителә. «Чабата» (1979) шигырендә исә Зөлфәт чабата үрүнең калыбын югалту милли тамырларны оныту буларак шәрехли. Чабата үрү гыйбарәсенең Алып образы белән янәшәлектә кулланылышы шигырьне шушы эчтәлектә укуга көйли.

1920 еллар авангард шигърият традицияләрен дәвам итеп, үстереп әдәби мәйданга чыккан модернистик яңарыш та XX гасырның икенче яртысы татар шигъриятендә лирик герой концепциясен үзгәртеп аваз сала. «Поэзиянең яңаруы шәхеснең яңаруы белән бергә барды, дөресрәге, рухи яңарыш шигъриятнең яңарышына китерде» [Бочаров, 1989, б. 21], – дип билгели бу тенденцияне А. Бочаров. Ул – максималист, романтик-көрәшче лирик герой, шәхеснең хөр рухын, биеклекләргә омтылучы холкын зурлау ягыннан, XX йөз башы татар поэзиясендәге гыйсъянчы-геройны хәтерләтә. Шушы герой яңа идеяфикер, тормышның яңа концепциясен формалаштырырга ярдәм итә: кешенең горурлыгын, рухи хөрлеген, шәхси азатлыгын-мөстәкыйльлеген саклау – кешелеклелекне саклау ул; чикләүләрдән котылу, азат булу, тормышны үзгәртә алу өчен, башта һәр кеше үзен рухи яктан азат итеп тоярга тиеш, дигән фикер белдерелә. Р. Фәйзуллин алып килгән шәхес концепциясе 1960–1980 еллар татар авангард әдәбиятының нигезен тәшкил итә [Заһидуллина, 2, б. 31].

Чыннан да, Р. Фәйзуллин идеологик кысаларга кертеп урнаштырылган, шул чикләрдә үскән-үзгәргән лирик герой концепциясен максималист, кешенең шәхси бөеклеген югары күтәргән көрәшче, романтик лирик герой белән баета. Мисал өчен:

Мәйдан олы икән:
Буының ныкмы дип
Сорап тормый икән...
Канун, гадәтләрне
Чыккан өчен атлап,

Кире беткән чирү
Китмәк булды таптап...
Ә без карыштык.
«тамак-өс кенә –
Безнең җанга, – дидек, –
Булыр кечкенә!»
Ә без көрәштек
Нәни йөрәк белән!
[Татар поэзиясе антологиясе, 1992, б. 248].

Нәни йөрәк белән зур көрәшкә кергән лирик герой татар әдәбияты традицияләрен дәвам итеп, мәйданга чыга. Шушы лирик герой «Гадиләргә гимн» (1963), «Кер чайкыйлар кызлар» (1964), «Җаныңның ваклыгын...» (1967), «Көрәшчеләр» (1968), «Сорады миннән төштә тоткын кош» (1979) кебек шигырьләрендә «гомерләре җыр булалган кешеләр – иң бәхетлеләр» дип санаган шагыйрь кеше рухын биеклеккә әйди, югары күтәрелергә чакыра:

Чын җырларны – җилфердәргә –
Биеккәрәк, биеккәрәк
Эләргә иде!
[Татар шигърияте, 2007, б. 239].

Лирик герой иҗат алдына олы максатлар куя, иҗат кешесен кыю, нык булырга, «чын җырларны биеккәрәк күтәреп», хаклык, хакыйкать өчен көрәшергә өнди. «Җаныңның ваклыгын...» (1967) шигырендә шушы фикер хөрлек көрәше, кылыч, җан ваклыгы кебек образлар каршылыгына җыйнап тәкъдим ителә. Хөр фикерле, кешелекле булып кала алу кеше җанының иң бөек ноктасы югарылыгына күтәрелә.

Интеллектуальлек сыйфаты да XX гасырның икенче яртысы татар шигъриятендә шәхес концепциясенә бәйле ачылып китә, төп игътибар күңел кичерешләреннән бигрәк, зиһен, акыл мөмкинлекләренә юнәлтелә, җәмгыятьтәге, яшәештәге хәл-халәткә каршы тору юлларын кешенең үз, шәхси мөмкинлекләреннән, аң-акылыннан эзләү башлана. Ул «Җиргә таянып, / Күккә омтылган рух»ка ия максималист, кеше акылын югары күтәргән, кешенең бөеклеген җырлаган шәхес булып аваз сала. Беренчеләрдән булып, Р. Харис әсәрләрендә «Прометейның изге утын / Тотып туган чын Кеше» буларак мәйданга чыккан бу герой да яңа идея-фикерне, тормышның яңа концепциясен формалаштырырга ярдәм итә: дөньяның асылын, яшәеш кануннарын кеше билгели, кеше акылы алга илтүче көч хезмәтен үти. Шуңа да мондый лирик герой концепциясенә йөз тоткан әсәрләрдә кеше фәлсәфәсе (антропологик фәлсәфә) көчле яңгыраш ала. Бу лирик герой тормыштагы һәрнәрсәне кеше акылы, кеше бәясе барлыкка китерә һәм саклый дип аваз сала. Мисал өчен, Р.Харисның «Өянке» шигырен алыйк:

Өскә үсмәсен әле, дип,
Баш ботагымны киссәң,

Мин бит ян-якка үсәм!..
Киңлеккә китмәсен, диеп,
Ян-якларымны киссәң,
Мин куелыкка үсәм!..
Куелыкка үсмәсен, дип,
Ябалдашымны киссәң,
Мин тамыр якка үсәм!..
Бәгыреңә чабыймчы, диеп,
Казып тамырыма төшсәң,
Кабрең өстендә үсәм!

[Харис, 2006, б. 18].

Гражданлык лирикасы үрнәге булган әлеге шигырьдә өянке образы, бер яктан, милләт язмышын чагылдырырга мөмкинлек биргән образ булып таныла. Риторик диалог формасында өянкенең «янякка үсәм, куелыкка үсәм, тамыр якка үсәм, кабрең өстендә үсәм», дип, үз-үзен раславы аша тоталитар режим шартларында татар милләтенең, гомумән, халыкның яшәешкә омтылышы ачыла. Икенче катламда исә шәхсиләшеп, ул аерым кеше булып кабул ителә һәм кешеләр җәмгыятендә үзен саклап калырга омтылган, үзен раслап яшәгән шәхес төсен ала.

Р. Харисның мондый лирик герой алга чыккан шигырьләре, нигездә, аллегорик сурәтлелеккә нигезләнеп иҗат ителә. Күп кенә шигырьләрдә аллегорик сурәт лирик геройның яшәеш кануннарын билгеләүгә юнәлтелә. Мисал өчен, «Диңгез янында уйлар олылана...» шигырендә диңгез, тау, урман, дала образлары хөрлеге белән бөек, рухының олылыгы белән олпат шәхес булып кабул ителә. Андый шәхесләр үзләре тирәсендәгеләрне дә алга әйди, рухи яктан баета, интеллектуаль яктан камилләштерә дигән фикер әсәрне үтәли кисеп бара:

Диңгез янында уйлар олылана...
Таулар янында алар биекләнә...
Урман эчендә алар куелана...
Далалаларда алар иркенләнә...

[Харис, 2006, б. 155].

Мондый шигырьләрдә лирик герой – сөйләүче, аралашучы, әңгәмәдәш кенә түгел, ә бәлки эзләнүче, яшәешнең һәр мизгелен күзәтеп, нәтиҗәләр ясаучы, тормышның һәр мизгеленә бәйле сорау куючы. Классик фәлсәфи лирикадагы хакыйкатьне тапкан лирик геройдан аермалы буларак, ул –уйланучы, икеләнүче һәм үз фикерен сурәт итеп «ясаучы».

И. Юзеев шигырьләрендә Кеше җанын Галәмгә каршы кую сыйфаты интеллектуаль лирик герой концепциясенә үзгәреш алып килә. «Салкын җирне җылыткандыр кеше» (1977), «Әй, кеше» (1976), «Диңгезнең ярлары бик ерак» (1977), «Мин табарга тиеш» (1975) кебек шигырьләрдә шагыйрь кеше һәм галәм фәлсәфәсен тергезә һәм кеше белән Галәмнең һәркайсын мөстәкыйль бербөтен, үзкыйм-

мәтләр буларак аерып чыгара. Аерым әсәрләрдә ул үзен дөньядан аерып куйган лирик герой булып тоела. Мисал өчен, «Гадәт-холкым белән кыр казы мин» (1982) шигырендә «оча, йөзә, сагына, әрни алган» лирик герой үзен «очмаучыларга, сәер, ятларга, аны аңлый алмаучыларга» ят дип белдерә. Мондый әсәрләрдә җанында һәр тереклек иясенә мәхәббәт йөртүче, җир һәм галәм гармониясен тәэмин итүче Камил кеше (камил инсан) итеп иҗатчы күтәрелә. Мисал өчен, «Ай сонатасы» (1971) шигырендә Ай җыры – Ана җыры янәшәлеге хасил була: ана җыры балага көч һәм яшәү бирсә, Ай җыры Җиргә тормыш бүләк итә. Өнә шулай кеше һәм галәм тормышы бербөтенгә әверелә. Шагыйрь җырны, иҗатны романтикларча тормыш-яшәеш чыганагы дәрәҗәсенә куя. «Аның җыры» (1980), «Шигъриятнең хәле» (1989) кебек шигырьләрдә иҗатның җәмгыятьтәге әхлакый кыйммәтләр үзгәрүгә каршы тору мөмкинлеге ачыклана. «Бер җырладым...» (1982) шигырендә иҗатның кыйммәте табигыйлектә дигән фикер ассызыклана.

Шуның белән янәшәдә мондый лирик герой алга чыккан әсәрләрдә кеше рухының бөеклеге, кешенең яшәү көче, ныклыкның тамырлары-нигезе хакындагы уйланулар калкулана. Бу тенденция беренчеләрдән булып И. Юзеевнең «Сакмы йокың, Кеше?» (1962) шигырендә күзәтелә. Авыр хезмәт белән арыган Ана йоклап китә, уйный-уйный баласының караватт читенә килеп җитүен сизми кала. Бала егылып төшәм дигәндә, ана кинәт уяна һәм баласын имгәнүдән саклап кала. Өлеге күренеш аша шагыйрь Җир шары һәм кеше мөнәсәбәтләре турындагы зур гомумиләштерүгә килә:

Әй, син, Кеше, сакмы йокың,
Сакмы соң?
Кулларыңнан җир шары ычкынмасмы соң?
Юк!
Кеше хәзер Җир-анадан
Көчлерәк.
Кеше – ана, ә Җир сабый
Төслерәк

[Юзеев, 1982, б. 44–45].

Шагыйрь Кешене югары күтәрә, аны үз-үзе, гаиләсе, баласы, язмышы өчен генә түгел, гомумән, Җир шары өчен җаваплы дип билгеләр. Галәм алдында үзен җаваплы санаган лирик герой кеше рухының бөеклегенә, хөр фикергә, батырлыкка, мәхәббәткә – дан, дөньядагы һәртөрле явызлыкка, шәфкатьсезлеккә, ялганга нәфрәт хисләрен белдерә. Шуңа да әсәрләрдә кешенең бөеклеге, яшәү көче, ныклыкның тамырлары-нигезе хакындагы уйланулар аерым бер әһәмияткә ия. Мәсәлән, «Әйтегез, җан нидән яралган» (1964) шигырендә кешенең кечкенә йөрәге белән Галәм җаны каршылыгы тудырыла. Җан яралган вакытта Җир-Галәмнең бөтен үзлекләрен үзенә сеңдергән, шуңа да ул Җирдәге һәр күренешкә сизгер. Өлеге сурәт ярдәмендә кеше

җанының Галәм белән бердәмлеге турындагы фәлсәфә җиткерелә. «Мин табарга тиеш» (1975) шигырендә буыннар яшәеше, ил язмышы өчен уйлану хәсрәткә әйләнә. Лирик герой үзен үткәннәр һәм киләчәк каршында җаваплы тоя, ләкин буыннар арасында бәйләнешнең өзелүе сызлану уята.

Шул рәвешле, 1960–1980 еллар татар шигърияте, алдагы чорларда ирешелгән традицияләргә яңа казанышлар өстәп, эчтәлек һәм форма ягыннан катлаулануга һәм камилләшүгә килә. 1960 елларда башланган бу яңарыш татар шигъриятендәге эчтәлек үзгәрешенә генә көчле тәэсир ясап калмый, лирик герой концепциясенең трансформациясенә, үзгәрешенә, аның яңа типлары формалашуга, тармаклануына китерә. Нәкъ менә төрле лирик герой типлары XX гасырның икенче яртысы татар шигъриятендә автор фикерен җиткерүнең отышлы юлына әверелә.

Әдәбият

Әгъләмов М. Исәнме, йөрәк. Казан: Татар. кит. нәшр., 1978. 160 б.

Әгъләмов М. Кан тамырын кистем. Казан: «Рухият» нәшр., 2001. 656 б.

Бочаров А. Покушение на мираж // Перспектива – 89. М.: Перспектива, 1989. С. 20–23.

Галиуллин Т.Н., Йосыпова Н.М. Басынкы елларның дәртле шигърияте // Татар шигърияте: 1960 – 80 еллар. Казан: Мәгариф, 2007. Б. 3–26.

Даутов Р. Балачак әдипләре. Казан: Мәгариф, 2006. 223 б.

Заһидуллина Д. 1960–1980 еллар татар әдәбияты: яңарыш мәйданнары һәм авангард эзләнүләр. Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. 383 б.

Зөлфәт. Адашкан болыт. Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. 223 б.

Илдар Юзеев: истәлекләр, әңгәмәләр, шигырьләр / төз.: Р. Миңнуллин, Т. Юзеева. Казан: Татар. кит. нәшр., 2008. 199 б.

Кукулин И. О русской поэзии 1990-х годов. От перестроечного карнавала к новой акционности // Новое литературное обозрение. 2001. № 5. С. 251–253.

Татар поэзиясе антологиясе: 2 томда. 2 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. 512 б.

Татар шигърияте: 1960–1980 нче еллар. Казан: Мәгариф, 2007. 319 б.

Харис Р. Сайланма әсәрләр: 7 томда. 1 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. 511 б.

Юзеев И.Г. Мәхәббәт китабы: шигырьләр, җырлар, поэмалар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. 352 б.

Юсупова Н.М. Поэзия // Татар әдәбияты тарихы: 8 томда. 6 т. Казан: Татар. кит. нәшр., 2018. Б. 245–272.

Юсупова Нурфия Марс кызы,
филология фәннәре докторы, Казан федераль университеты Филология һәм мәдәниятара багланышлар институты Г. Тукай исемендәге Милли мәдәният һәм мәгариф Югары мәктәбенең татар әдәбияты кафедрасы профессоры, ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының әдәбият белеме бүлеге доценты